

Pojetí ochrany historické kulturní krajiny v zásadách územního rozvoje

Concept of Protection of Historical Cultural Landscape in the Principles of Spatial Development

Magdalena Baramová

Abstract:

Spatial development principles play a key role in the range of spatial planning documentation, where they transmit to the lower levels of documentation the concepts of national significance set out in the Spatial Development Policy of the Czech Republic and the Spatial Development Plan, and are a certain guarantee of their implementation in spatial plans on the communal level, while also including the objectives of individual regional governments. The content of the spatial development principles is therefore addressed not only to the municipalities and authors of spatial plans, but can also determine the conditions for projects. Thus, regional documentation has the possibility to choose individual approaches to different areas of human activity, including the protection of the historical cultural landscape, which is the subject of the author's long-term research. The paper therefore addresses the question of the ways in which spatial development policies can contribute to the preservation and development of the historic cultural landscape, and which aspects of protection they ignore. The paper compares the documentation of thirteen regions without the analysis of the Spatial Development Principles of the Capital City of Prague, where, due to the predominance of urbanised areas, landscape protection is conceived differently.

Keywords:

Spatial planning, historical cultural landscape, spatial development principles, regional policie5

BARAMOVÁ, Magdalena (2025). Pojetí ochrany historické kulturní krajiny v zásadách územního rozvoje. In: KUGL, Jiří, ed. *Člověk, stavba a územní plánování 18*. ČVUT v Praze, Fakulta stavební. pp. 114–129. ISBN 978-80-01-07472-5. ISSN 2336-7687. Článek je licencován pod licencí Creative Commons BY-NC-ND 4.0 (Uvedte autora-Neužívejte komerčně-Nezpracovávejte 4.0 Mezinárodní). Licenční podmínky: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.cs>

1 Úvod

Pozůstatky historického utváření krajiny se podílí na formování identity prostředí okolo nás a vnímáme je jako ucelený soubor složek, které konstruují obraz území. Samotné krajinné komponenty ale často nepovažujeme za hodné tradiční památkové ochrany, protože se obvykle se jedná o natolik běžně se vyskytující jevy jako nelesní zeleň, polní cesty, rozvaliny, náhony nebo zaniklé lůmky, u nichž bychom si ani nekladli otázku, zda má smysl je jednotlivě chránit. V českém legislativním prostředí jsou sice velmi jasně nastaveny podmínky pro uplatnění ochrany výjimečných a cenných přírodních či kulturně-historických hodnot, ale na škále mezi touto zákonnou ochranou a žádnou ochranou je jen málo mezistupňů, které by vůbec umožnily registrovat, nebo zabránit narušení či odstranění výše zmíněných drobných, ale pro identitu území důležitých krajinných struktur. Právě pro tyto případy se ukazuje být vhodným zprostředkovatelem určité ochrany oblast územního plánování, která sice nezavádí institucionální ochranu samu o sobě, ale dokáže existenci hodnotných jevů zviditelnit, nebo ji učinit neopominutelnou či dokonce závaznou pro rozhodování v území.

Způsoby ochrany krajiny prostřednictvím územního plánování se již zabývala řada autorů. Mareček (2002) a Baše (2006) zdůrazňují potřebu celistvého a aktivního vnímání krajiny (včetně kulturně historických hodnot dokládajících její vývoj) při návrhu koncepcí a umísťování záměrů do nezastavěného území, které bývá vnímáno pouze jako zatím nevyužitá plocha mezi sídly. Přehled přístupů k řešení problematiky krajiny v oboru zhodnotila Švecová (2012) a podrobně téma rozvedla ve své disertační práci (Vondráčková, 2019). Další publikace úžeji reflektují ochranu krajiny v rámci jednotlivých nástrojů územního plánování, např. identifikaci znaků historické kulturní krajiny a jejich zanesení mezi jevy územně analytických podkladů (Kuča, Kupka, Vorel, Vondráčková, 2022); komplexní mezioborovou spolupráci skrze územní studie krajiny (Salzmann, Gogolák, Grasse, 2020); nebo zhodnocení možností ochrany v územně plánovací dokumentaci (Dujka a Dujka, 2018; Voženílková, 2018).

Tento příspěvek se zaměřil na způsoby ochrany kulturní krajiny v územně plánovací dokumentaci krajů. Zásady územního rozvoje (dále též ZÚR) nabízí vhodné parametry pro celostátní srovnání koncepčních přístupů díky závaznosti pro pořizování územních plánů a regulačních plánů a pro rozhodování v území, jednotné struktury, menší podrobnosti dokumentace a zpracování v územním rozsahu jednoho kraje. Ačkoli již byla věnována pozornost krajíně v zásadách územního rozvoje, lze zmínit mj. Kupku a Vorla (2017) či Maiera et al. (2014), kteří se zaměřili především na metody vymezení typů krajín a jejich cílových kvalit v návaznosti na požadavky Úmluvy Rady Evropy o krajíně, výzkum ale zatím opomíjel rozbor zbývajících kapitol zásad.

Krajské dokumentace sice přebírají koncepcí Politiky územního rozvoje (a se zákonem č. 283/2021 Sb. i záměry vymezené v územním rozvojovém plánu) relevantní pro daný region, upřesňují je a zejména na základě ÚAP a zpráv o uplatňování přidávají vlastní úkoly a opatření cílené na konkrétní území ve svém správním obvodu, ale vždy jen v podrobnosti jim příslušející. I přes menší měřítko je řada opatření obsažená v ZÚR aplikovatelná i na poli ochrany historické kulturní krajiny a navzdory předepsanému členění ponechává legislativa pořizovatelům a zpracovatelům dokumentace dostatek prostoru pro uplatnění požadavků či doporučení, které by přispěly k zachování, obnově či rozvoji historických krajinných struktur a jejich znaků. Následující text si proto klade za cíl prozkoumat vztah ochrany historické kulturní krajiny a zásad územního rozvoje v celostátním srovnání prostřednictvím těchto výzkumných otázek:

- Jak se ochrana historické kulturní krajiny do ZÚR propisuje?
- Na jaké aspekty ochrany historické kulturní krajiny se jednotlivé kraje zaměřují? Nedochozí k duplikaci ochrany danou jinými zákony?
- Jaké možnosti ochrany ZÚR přináší? Umožňuje také chránit dosud nechráněné znaky historických krajinných struktur?

Obr. 1 – Pohled na krajinu Sedlčanska (zdroj: archiv autorky)

2 Metody

Za účelem vyhodnocení možností využití územně plánovací dokumentace na úrovni krajů v oblasti ochrany historické kulturní krajiny byla provedena rešerše veškerých zásad územního rozvoje s výjimkou dokumentace Hlavního města Prahy, jelikož by z podstaty převahy urbanizovaného prostředí nebyla validní pro krajinářské zaměření příspěvku. Byly tudíž analyzovány dokumentace třinácti krajů ČR, jejichž znění platné v době vzniku tohoto příspěvku bylo pořízeno na základě zákona č. 183/2006 Sb., stavební zákon, a jejichž jednotná struktura byla dána vyhláškou č. 500/2006 Sb. Autorka nepovažuje dopad legislativních změn na výsledky výzkumu v oblasti krajských územně plánovacích dokumentací za zásadní, nicméně tímto poukazuje na možnost budoucích diskrepancí v užívané terminologii, jelikož rešerše byla zaměřena především na textové část výroků zásad územního rozvoje.

Na základě prvotního seznámení byly z textů abstrahovány zásady a požadavky, které bylo možné být jen volně asociovat s ochranou hodnot a znaků historické kulturní krajiny, přičemž autorka v územním plánování rozlišuje dva směry ochrany hodnot historické kulturní krajiny. Přímoou ochranu, kdy jsou hodnoty respektovány ze své podstaty, jsou společensky vnímány a uznávány, a v zásadě není třeba odůvodňovat jejich význam. V nástrojích územního plánování se tato tendence projevuje např. požadavky na obecnou ochranu a rozvoj přírodních a kulturních hodnot, označením konkrétních typů hodnot, jejichž zachování má být sledováno; či důrazem na ochranu krajinného rázu. A zadruhé v územním plánování nachází také principy sekundární či nepřímé ochrany, které vyplývají z ochrany jiných veřejných zájmů nebo naopak z potřeby rozvoje různých sektorů, ale ve svém důsledku přispívají k zachování historických krajinných struktur a celků, nebo je lze využít k ochraně, obnově či rozvoji těchto hodnot. Nejčastěji se vyskytují ve spojení s ochranou nezastavěného území, prostupností krajiny, prevencí živelních katastrof a možná poněkud překvapivě s podporou rekreace v sídlech a udržitelného cestovního ruchu.

Tyto zásady byly dále zobecněny a rozděleny podle styčných témat do sedmi skupin: (1) obecná ochrana hodnot, (2) ochrana specifických hodnot, (3) krajinný ráz, (4) nezastavěné území, (5) prostupnost krajiny, (6) rekreace v sídlech, (7) prevence živelních katastrof a zmírňování změny klimatu. Některé zásady mohou být formulovány natolik ambivalentně, že v závislosti na interpretaci mohou ochranu krajin podpořit, nebo ji naopak znemožnit, nicméně pro úplnost analýzy nebyly ze seznamu vyřazeny.

téma		územně plánovací zásady
Obecná ochrana hodnot	O1	Zachovávat, rozvíjet či obnovovat přírodní a kulturně-historické hodnoty kraje.
	O2	Omezit narušení hodnot vlivem urbanizace či realizace dopravní a technické infrastruktury.
	O3	Omezit narušení hodnot vlivem rozvoje cestovního ruchu.
	O4	Obnovit hodnotu narušených krajin.
	O5	Chránit a rozvíjet pestrost kulturní krajiny.
	O6	Omezit narušení hodnot vlivem těžby nerostných surovin.
	O7	Vyhodnotit možné dopady realizace ploch pro výrobu energie z obnovitelných zdrojů na hodnoty území.
Ochrana specifických hodnot	S1	Chránit reliktu historické kulturní krajiny.
	S2	Chránit architektonické a urbanistické hodnoty.
	S3	Chránit přírodně a krajinářsky hodnotná území.
	S4	Podporovat a rozvíjet (udržitelné) zemědělství, lesní a vodní hospodářství včetně souvisejících aktivit.
	S5	Chránit území s pozůstatky historické těžby.
	S6	Chránit pozůstatky historických (proto)průmyslových areálů a staveb.
	S7	Chránit a rozvíjet prvky nelesní zeleně a lesní celky.
Krajinný ráz	KR1	Chránit přírodní a kulturní hodnoty typické pro obraz kraje.
	KR2	Chránit obraz krajiny.
	KR3	Podporovat obnovu krajinných prvků a segmentů za účelem zachování krajinného rázu.
	KR4	Chránit obraz sídla před narušením negativními dominantami.
	KR5	Chránit obraz sídla před nevhodným rozvojem v periferních partiích sídla.
	KR6	Chránit panoramata a vizuální vazby.
Ochrana nezastavěného území	N1	Chránit volnou krajinu. Výstavbu prioritně směřovat do zastavěného území, brownfieldů, devastovaných lokalit či v minulosti zastavěných území.
	N2	Sídla rozvíjet s respektem k historické urbanistické struktuře.
	N3	Zabránit srůstání sídel.
	N4	Nepřipustit nekonceptní vznik nových ploch individuální rekreace
	N5	Předcházet fragmentaci krajiny.
	N6	Minimalizovat zábory ZPF a PUPFL
Prostupnost území	P1	Zachovávat prostupnost území. Nevytvářet bariéry v území vymezováním zastavitelných ploch, rozvojových ploch či koridorů technické a dopravní infrastruktury. Zajistit průchodnost pro pěší a cyklisty.
	P2	Chránit a obnovovat (historickou) cestní síť.
Rekreace v sídlech	R1	Chránit a posilovat přítomnost zeleně v sídlech.
	R2	Zachovávat a rozvíjet propojení sídel s přírodním prostředím.
	R3	Podporovat mimoprodukční funkce (zemědělské a lesní) krajiny.
Prevence živelních katastrof a zmírňování změny klimatu	K1	Podporovat opatření zvyšující retenční schopnosti krajiny a posilující biodiverzitu.

Tab. 1 – Seznam zásad ochrany historické kulturní krajiny vyskytujících se v textových částech výroků ZÚR.

téma		STC	JHK	PLK	KVK	ULK	LBK	HKK	PAK	VYS	JHM	OLK	ZLK	MSK
Obecná ochrana hodnot	O1	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	O2	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	O3	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	O4	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	O5	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	O6	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	O7	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Ochrana specifických hodnot	S1	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	S2	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	S3	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	S4	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	S5	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	S6	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	S7	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Krajinný ráz	KR1	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	KR2	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	KR3	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	KR4	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	KR5	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	KR6	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Ochrana nezastavěného území	N1	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	N2	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	N3	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	N4	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	N5	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	N6	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Prostupnost území	P1	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	P2	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Rekreace v sídlech	R1	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	R2	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	R3	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Prevence živelních katastrof a zmírňování změny klimatu	K1	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●

Tabulka 2 – Přehled výskytu zásad ochrany historické kulturní krajiny v textových částech jednotlivých ZÚR.
Vysvětlení symbolů: ● zásada se v ZÚR nachází; ● zásadě je věnována větší pozornost oproti jiným ZÚR; ● zásada se nevztahuje na celé území kraje nebo ZÚR řeší jen část tématu; ○ zásada se v ZÚR vyskytuje zanedbatelně nebo vůbec.

Následovala podrobnější analýza dokumentací s indexací textů dle identifikovaných zásad, přičemž byl sledován nejen jejich výskyt, ale také územní a obsahová inkluзивita stanovených principů. Kritérium územní inkluзивity se odvíjelo od toho, zda daná zásada platí pro celé území kraje, nebo pouze pro část. Celokrajský význam měly obvykle zásady zakotvené v úvodní kapitole (A) Stanovení priorit územního plánování kraje; dále v kapitole (E) Upřesnění podmínek koncepce ochrany a rozvoje hodnot území kraje; a případně také v kapitole (F) Stanovení cílových kvalit krajiny kraje

a podmínky pro jejich zachování; pokud obsahovaly společné požadavky týkající se všech krajin. Pokud se působnost zásad pojila pouze s kapitolou (B) Zpřesnění vymezení rozvojových oblastí a os; (C) Zpřesnění vymezení specifických oblastí; nebo (D) Zpřesnění vymezení ploch a koridorů, bylo naplnění zásad považováno za částečné. Hledisko obsahové inkluзивity sledovalo, zda interpretace ustanovení formulovaných v ZÚR může zajistit ochranu hodnot v díce výše definovaných zásad, nebo zda pokrývá jen část předmětu ochrany. Posouzení obsahové inkluзивity zaznamenalo i případy, kdy některé z dokumentací nastavily ještě důslednější nebo neotřelejší způsob ochrany, což bude detailněji rozebráno v sekci Diskuse.

Souhrn dat získaných analýzou ZÚR zvýraznil provázanost ochrany historické kulturní krajiny s krajskou územně plánovací dokumentací v těchto směrech:

- Nejčastěji versus zřídka uplatňované zásady ochrany
- Četnost výskytu zásad v jednotlivých dokumentacích
- Zastoupení tematických skupin zásad v kapitolách ZÚR

Určitým limitem při komparaci dokumentací navzájem byl omezený okruh zhotovitelů zpracovávajících ZÚR. Nejednalo se proto o analýzu třinácti zcela unikátně řešených dokumentů, v některých případech se v textech objevovaly zcela shodné formulace, z čehož mohou plynout i podobnosti v jejich hodnocení. Výsledkem tohoto postupu nicméně není hodnocení dokumentací, jelikož míra zastoupení zásad či četnost jejich výskytu není ukazatelem kvality řešení otázky ochrany historické kulturní krajiny v dokumentaci. Lze sice předpokládat, že kraje, které ve svých ZÚR obsáhly největší množství zásad ochrany krajiny, vytváří lepší podmínky pro komplexní pojetí této problematiky, nicméně absence některé ze zásad může vyplývat i ze skutečnosti, že dané téma není pro region relevantní. Na druhou stranu je v každém z případů nutné si položit otázku, zda lze absenci takto přejít a nezhodnotit její řešení v ZÚR.

3 Výsledky

Analýza textů ZÚR přinesla 32 územně plánovacích zásad zařazených v sedmi tematických skupinách, které ukazují celý současný rozsah prostředků ochrany, jež krajské dokumentace předávají do územních plánů a o něž se lze opřít v konkrétních řízeních při rozhodování v území. Celý přehled identifikovaných zásad je zahrnut v tabulce č. 1. Jistě to není konečný seznam zásad, nicméně cílem tohoto příspěvku bylo zmapovat současné možnosti ochrany vyskytující se v ZÚR, nikoli vytvořit kompletní sadu optimálních opatření.

3.1 Identifikované zásady

První tematická skupina „obecná ochrana hodnot“ představuje zásady hájící přírodní a kulturní hodnoty z jejich podstaty. Hodnoty jsou kodifikovány a jejich význam je pro dokumentaci nesporný, čemuž odpovídá první zásada (O1) Zachovávat, rozvíjet a obnovovat přírodní a kulturně-historické hodnoty kraje, která vychází z článku 14 PÚR. Zásady O2, O3 a O6 jsou pak určitým komplementárním doplněním pozitivní definice zásady O1 – jednoznačně se vymezují proti narušení hodnot vlivem urbanizace či realizace dopravní a technické infrastruktury (O2), rozvojem cestovního ruchu (O3) nebo těžby nerostných surovin (O6). Vzhledem k nárůstu zařízení výroby energie z obnovitelných zdrojů začaly také některé kraje do svých dokumentací zapojovat požadavky na vyhodnocení možných dopadů realizace ploch pro výrobu energie z obnovitelných zdrojů na hodnoty území (O7). Zbývající zásady: obnovovat hodnoty narušených krajin (O4) a chránit a rozvíjet pestrost kulturní krajiny (O5) pak cílí na nápravu následků negativních krajinných procesů např. kolektivizací, rozsáhlou povrchovou těžbou, urbanizací a dalšími nevhodnými způsoby využívání území.

Ve druhé tematické skupině zásad „ochrana specifických hodnot“ je sledováno jakési uznání existence znaků historické kulturní krajiny. Zastřešující zásadou, která může

být naplněna jak detailním popisem krajinných celků v kapitole F, tak jednoduchým označením pozůstatků lidského utváření krajiny za hodnotu, je zásada (S1) ukládající ochranu relikvů historické kulturní krajiny, která nepřímo vyplývá z článku 14 PÚR. Ostatní zásady se orientují na jednotlivé krajinné složky, od široce přijímaných složek typu architektonických a urbanistických hodnot území (S2) či cenných přírodně krajinářská území (S3), která ovšem většinou představují hodnoty chráněné již jinými legislativními nástroji (a jejich ochrana je rovněž zakotvena v článku 14 PÚR); po méně aplikované zásady orientované na pozůstatky historické těžby (S5), (proto)průmyslových areálů a staveb (S6) nebo mimolesní zeleň a lesy (S7). Součástí skupiny je i zásada „Podporovat a rozvíjet zemědělství, lesní a vodní hospodářství včetně souvisejících aktivit“ (S4), která není zaměřena na samotnou materiální substanci určité krajinné složky, ale na udržování podoby krajiny prostřednictvím (pokud možno šetrným) využitím primárního sektoru.

Třetí tematická skupina zásad reflektuje velmi často uplatňované požadavky na zachování krajinného rázu. Určitým oslím můstkem od předchozích dvou skupin je zásada (KR1) věnující zvláštní péči „vlajkovým“ hodnotám, určujícím identitu kraje (i tato zásada čerpá z článku 14 PÚR a Úmluvy Rady Evropy o krajině). Oproti tomu pak celistvý zájem o ochranu celého území vyjadřuje zásada chránit obraz krajiny (KR2) odvozená z článku 20 PÚR. Následují zásady zaměřené na ochranu panoramat a vizuálních vazeb (KR6) a ochranu sídel před narušením negativními dominantami (KR4) či rozvojovými plochami ve vizuálně exponovaných periferních paritách sídla (KR5). S cílem nápravy negativních zásahů do podoby krajiny, případně se snahou o posílení krajinného rázu je formulována zásada (KR3) podporující obnovu krajinných prvků a segmentů (opět založená na článku 20 PÚR).

V bloku obsahujícím zásady nepřímé ochrany hodnot je nejpočetnější tematickou skupinou „ochrana nezastavěného území“, jelikož je živelné rozšiřování zástavby na úkor volné krajiny územním plánováním v ČR vnímáno jako jeden z nejpalčivějších problémů, na které monitorují dotčené orgány např. i prostřednictvím povinnosti zdůvodňovat potřebu vymezování nových zastavitelných ploch či záboru ploch zemědělského půdního fondu v územně plánovacích dokumentacích. Zároveň je nový rozvoj ze své podstaty vždy ohrožením existence znaků historické kulturní krajiny, a to zejména v dynamicky se měnících územích, které tyto znaky neregistrují jako hodnoty. V periferních oblastech, jejichž rozvoj není tolik ekonomicky atraktivní, proto můžeme obvykle pozorovat krajinu s nižším narušením relikvů jejího historického vývoje. Rozvoj zástavby je regulován primárně zásadou chránit volnou krajinu a prioritizovat využívání zastavěného území či v minulosti již využívaných lokalit (N1), jež je převzata z článku 19 PÚR. Nehospodárné rozrůstání sídel se promítlo do zásad rozvíjet sídla s respektem k historické urbanistické struktuře (N2), v jejímž smyslu lze interpretovat zmíněný článek 19; a **zabránit srůstání sídel** (N3), který vyplývá ze článku 20a PÚR. Vysoká poptávka po rozvoji individuální rekreace se odráží v zásadě (N4) cílící na její regulaci, již lze opět opřít o článek 20 PÚR. Jiným způsobem, jak efektivně potlačit nevhodný rozvoj sídel, ale zároveň i umísťování rozměrných záměrů do krajiny, je přísná ochrana ploch ZPF a PUPFL (N6), která se sice hájena i dotčenými orgány na úseku ochrany životního prostředí, nicméně v územním plánování doplňuje ochranu nezastavěného území a v PÚR ji lze spojit s články 14a a 19. Kromě zmenšování samotné plochy volné krajiny vede k jejímu poškozování i fragmentace na menší a hůře využitelné celky způsobená (zejména) koridory dopravní a technické infrastruktury, čemuž se pokouší předcházet zásada (N5) navazující na články 23 a 27 PÚR.

S prevencí fragmentace krajiny souvisí pátá tematická skupina „prostupnost krajiny“, která je do velké míry provázána i se zbývajícími skupinami „rekreace v sídlech“ a „prevence živelních katastrof a zmírňování změny klimatu“, a proto budou představeny společně. Jak bylo zmíněno výše, krajinný ráz výrazně přispívá k utváření identity území, respektive k budování vztahu obyvatel ke krajině, v níž žijí. Neodmyslitelnou součástí

percepce krajiny je i pohyb v ní, jenž umožňuje uchopení jejích prostorových vlastností a souvislostí. Jejím tříštěním, tedy vkládáním liniových nebo plošných bariér, dochází k fyzickým změnám poměrů v území i k narušení vnímání prostorových celků, a to nejen z pevných pohledových bodů, ale také ztížením průchodu nebo průjezdu krajinou a jejího vnímání za pohybu. Proto lze považovat zásady spojené s prostupností krajiny za využitelné i při ochraně charakteristik historické kulturní krajiny. Široce aplikovatelnou je zásada požadující zachování prostupnosti území a zabránění umísťování zastavitelných ploch a rozvojových ploch či koridorů technické a dopravní infrastruktury jako bariér (P1), kterou ZÚR přebírají i na základě článků 20a a 23 PÚR. Pendantem je pak zásada ukládající ochranu a obnovu cestní sítě (P2) vyplývající z článku 29 PÚR, která může umožnit revitalizaci starých cest, které se v území historicky nacházely a dnes mohou zvýšit rekreační potenciál obcí. Na průchodnosti území je tak závislá další kvalita, kterou ve venkovských sídlech očekáváme – možnost každodenní a krátkodobé rekreace. Tato role sídla předpokládá alespoň minimální přítomnost některých složek krajiny – zajímavého reliéfu, přírodně blízkého vegetačního pokryvu či zlomek soustavy vodních toků a ploch. K lepší péči či cyklistické dosažitelnosti blízkého přírodního rámce okolí s potenciálem vytvoření funkčního skeletu tras pro každodenní rekreaci obyvatel míří zásada zachovávat a rozvíjet propojení sídel s přírodním prostředím (R2), již doplňuje požadavek na ochranu a posílení přítomnosti zeleně v sídlech (R1), přičemž oporu pro tyto zásady lze nalézt v článcích 29 a 21 PÚR. A právě krajinné zázemí sídel nabízí základní možnost každodenní rekreace, a to zejména ve venkovských sídlech či na okrajích měst a ZÚR si tento potenciál krajiny často uvědomují prostřednictvím zásady (R3) podporovat mimoprodukční funkce (především zemědělské a lesní) krajiny, která se vztahuje k článku 22 PÚR. Liniová a plošná zeleň, která tradičně doprovázela komunikační síť v krajině, může zároveň sekundárně přispívat i k posílení biodiverzity a plnit funkci protierozních či protipovodňových opatření. Její obnova a rozvoj proto může vycházet i ze zásady: podporovat opatření zvyšujících retenční schopnosti krajiny a posilující biodiverzitu (K1) převzatou z článku 25 PÚR, která je zároveň jedinou zásadou tematické skupiny prevence živelních katastrof a zmírňování změny klimatu. Zásada je velmi obecně formulována a bylo by možné ji rozdělit na několik dalších, nicméně vzhledem k zaměření příspěvku na kulturní aspekt hodnoty krajiny byla záměrně stanovena tímto všeobjímajícím způsobem.

Přirozenou otázkou při analýze přístupů ZÚR k ochraně krajiny bylo, na jakých pilířích ochrana krajiny v současnosti pevně spočívá. Analýza vyhodnotila jako šest nejčastěji aplikovaných zásad K1, N1, O1, KR6, S2, a S3 které se vyskytují v naprostě všech dokumentacích a jsou téměř vždy formulovány v celé šíři znění zásady. Zčásti se jedná o zásady, které zahrnují hodnoty, jejichž ochranu zaštiťují jiné zákony – například zákon o státní památkové péči v případě zásady (S2, S3), zákon o ochraně přírody a krajiny (S3, KR6, K1) nebo zákon o ochraně zemědělského půdního fondu (K1). A dále jsou to zásady, které staví na ochraně dané stavebním zákonem – zásada (N1) vychází z ochrany nezastavěného území v § 18 odst. 5 zákona č. 183/2006 Sb., respektive v § 122 zákona č. 283/2021 Sb., zásada (O1) z cílů a úkolů územního plánování v § 18-19a zákona č. 183/2006 Sb., respektive v § 38 a 39 zákona č. 283/2021 Sb. Mezi nejprosazovanějšími zásadami kupodivu chybí minimalizace záborů ploch ZPF a PUPFL (N6), která se sice vyskytuje ve všech dokumentacích s výjimkou Moravskoslezského kraje, ale několik krajů ji aplikuje pouze částečně. Je možné, že není tolik akcentována právě z důvodu obvykle přísné ochrany ze strany dotčených orgánů na úseku ochrany životního prostředí. Tento souhrn zásad, na jejichž užívání panuje takřka naprostý konsenzus krajů, ukazuje tendenci územního plánování v ochraně krajiny spoléhat zejména na prostředky definované jinými zákony. Celkový přehled výskytu zásad v jednotlivých ZÚR lze najít v tabulce č. 2.

Představené zásady nebyly tvůrci dokumentací vždy zamýšleny jako prostředky pro zachování nebo obnovu historických krajinných struktur, a ani ji v případě opatření

typu podpory zvýšení průchodnosti či posílení retenčních vlastností krajiny nezaručují, nicméně souhrn zásad nabízí všem, kdo mají zájem o péči o historické dědictví krajiny, se o tyto principy opírat při tvorbě územních plánů nebo při řízeních stavební i nestavební povahy.

3.2 Integrace zásad do struktury krajských dokumentací

Analýza rovněž přinesla hlubší porozumění provázanosti ochrany krajiny se strukturou ZÚR. V kapitolách A-F byl sledován výskyt počtu zásad podle příslušnosti k tematickým skupinám s cílem zachycení tendencí rozložení témat a typů zásad napříč dokumentací. Byly započítány pouze zásady, které se vztahovaly na celé území kraje či na celý rozsah problematiky, kterou měly pokrývat. Vzniká tak velký rozdíl mezi kapitolami A a E, které jsou obvykle koncipovány s celokrajskou působností; kapitolou F, která obsahuje společné podmínky k dosažení cílových kvalit krajiny pouze v části případů; a kapitolami B, C, D, kde se požadavky liší s každou oblastí, osou, plochou a koridorem. Pokud bylo v těchto kapitolách možné vyznačovat převažující uplatnění některých zásad, které se projevovало téměř ve všech vymezovaných složkách, pak byly také zahrnuty do přehledu.

Ze zprůměrování počtu uplatněných zásad v jednotlivých kapitolách vyplynulo následující modelové rozložení zásad ochrany krajiny v českých ZÚR:

11 zásad v kapitole A; 2 zásady v kapitole B; 3 zásady v kapitole C; 2 zásady v kapitole D; 9 zásad v kapitole E; 6 zásad v kapitole F.

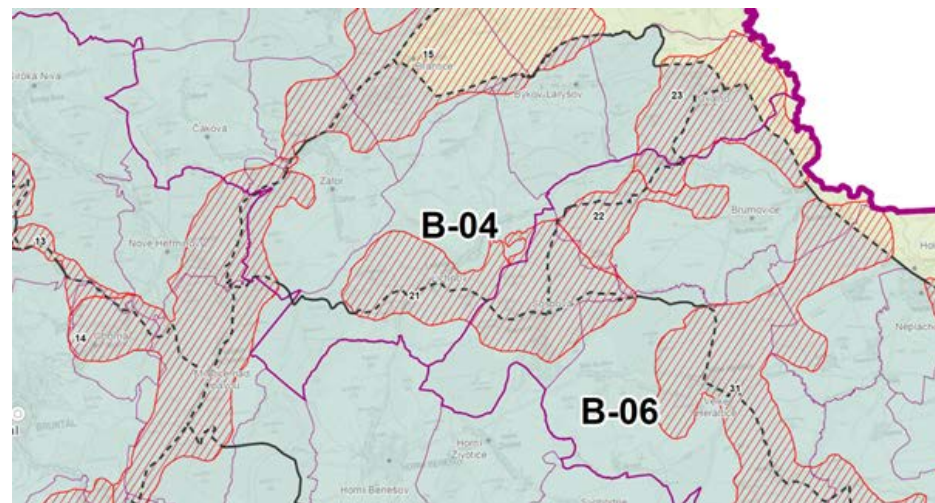
Nejvíce zásad je situováno do kapitol A a E, což je pochopitelné z hlediska jejich zaměření na celé území kraje. Do kapitoly A obvykle směřuje největší podíl uplatněných zásad dané tematické skupiny (37 % z celkového výskytu zásad obecné ochrany; 48 % zásad ochrany volné krajiny; 57 % zásad prostupnosti území, 63 % zásad rekreace a 50 % zásad prevence živelních katastrof a zmírňování změny klimatu). Výjimku představují tematické skupiny zastupující zásady spojené se ochranou specifických hodnot (S) a krajinného rázu (KR), které jsou nejsilněji přítomny (a to 58 % a 38 %) v kapitole E, což vyplývá z jejího účelu podobněji konkretizovat povahu hodnot. Kapitolu F nelze vzhledem k rozdílným koncepčním přístupům a roztržité orientaci na různé lokality objektivně hodnotit, nicméně se prakticky ve všech případech jednalo o kapitolu, kde se koncentrovalo velké množství zásad. V kapitole B se nejčastěji objevovaly zásady obecné ochrany, v kapitole C vyrovnaně figurovaly zásady prostupnosti a obecné ochrany, v kapitole D se společně objevují hlavně zásady prevence živelních katastrof a zmírňování změny klimatu, obecné ochrany a prostupnosti území.

Obecně tedy platí, že jednotlivé skupiny zásad se v největší míře promítly do kapitoly A a následně do kapitoly E s výjimkou zásad ochrany specifických hodnot a krajinného rázu, které měly nejsilnější zastoupení naopak v kapitole E, následně v kapitole A a v případě zásad ochrany krajinného rázu byl třetí výrazný podíl (23 %) situován v kapitole F. Dominance kapitol A a E je natolik silná, že zásady ochrany specifických hodnot, krajinného rázu, rekreace a prevence živelních katastrof a zmírňování změny klimatu prakticky nejsou zastoupeny v kapitolách B, C a D. Při čtení dokumentací se sice často objeví podmínka, že určitá oblast, osa, koridor nebo plocha nesmí narušit předmět ochrany některé z těchto skupin, ale jejich ochrana není vytyčena pro veškerý obsah daných kapitol. To se ovšem nemusí projevit jako problém, obzvláště v případě, kdy jsou zásady ochrany důsledně a celoplošně formulovány právě v kapitolách A a E. V tomto ohledu naprosto dominuje postup ZÚR Libereckého kraje, které do kapitoly A zanesly 20 zásad a do kapitoly E 18 zásad, tedy takřka dvojnásobek oproti výše zmíněnému modelovému rozložení.

4 Diskuze

4.1 Zaměření ZÚR na tematické oblasti ochrany historické kulturní krajiny

Na základě počtu zásad obsažených v jednotlivých ZÚR dle tabulky č. 2 nelze dokumentace legitimně komparovat, protože jak bylo zmíněno výše, ne všechny kraje se potýkají se stejnými problémy, a tudíž nemusí mít potřebu se určitými aspekty ochrany krajiny zabývat, nicméně je možné si udělat představu o všestrannosti přístupu ZÚR k problematice ochrany krajinného dědictví při pohledu na počet zásad, které daný kraj v textu alespoň částečně adoptoval (tabulka č. 2). V tomto ohledu lze tedy za nejvšestranněji řešenou dokumentaci prohlásit ZÚR Libereckého kraje, která obsahovala 28 z celkových 32 zásad. Není bez zajímavosti, že přes rozdílné přístupy k tématu se takřka dvě třetiny (8 ZÚR) zkoumaných dokumentací dotkly 23 z 32 zásad, přičemž menší počet zásad zahrnuly už pouze ZÚR Kraje Vysočina (21 zásad) a ZÚR Jihomoravského kraje (20 zásad). Zde je třeba podotknout, že mezi dvěma posledními dokumentacemi je navzdory výše řečenému možné pozorovat velký rozdíl v prostoru věnovaném ochraně krajiny, jelikož textová část výroku ZÚR Jihomoravského kraje je pojata poměrně minimalisticky a z v článku identifikovaných zásad zcela naplňuje 8 bodů a částečně 12 bodů (a 12 bodů nezahrnuje vůbec), zatímco dokumentace Kraje Vysočina zcela naplňuje 18 zásad a 3 částečně (11 vůbec). Kraj Vysočina tedy relativně mnoho možností ochrany opomíjí, ale zároveň velmi důsledně chrání hodnoty, které registruje. Zajímavé je rovněž rozložení výskytu a naplnění zásad ZÚR Pardubického kraje, které sice na první pohled koresponduje s většinovým počtem 23 implementovaných zásad, ale liší se v jednoznačné orientaci na zásady nepřímé ochrany (skupiny N, P, R, K), kde byly zcela nebo částečně naplněny všechny zásady. Nicméně tento výsledek nelze interpretovat jako upozadění zásad přímé ochrany (skupiny O, S a KR), jelikož Pardubický kraj zcela zapojil zastřešující zásady jako např. O1, O2, O5, S1, KR1 a plně inkluzivně vymezil působnost několika dalších. ZÚR Pardubického kraje tedy lze ocenit za spojení efektivního cílení zásad přímé ochrany a důsledné formulace zásad nepřímé ochrany hodnot historické kulturní krajiny.

Obr. 2 – Výřez z výkresu vymezení krajiny ZÚR Moravskoslezského kraje

Navzdory skutečnosti, že naprostá většina dokumentací se dotýká tří čtvrtin nalezených zásad a do určité míry se tedy ve svém přístupu k ochraně historické kulturní krajiny překrývají, při komparaci naplnění zásad v rámci tematických skupin je

možné vyzorovat bližší vyprofilování některých ZÚR. Velký důraz na obecnou ochranu hodnot kladou Ústecký, Liberecký a Olomoucký kraj, přičemž posledně jmenovaný má zároveň podstatně méně zastoupeny zásady orientované na ochranu specifických hodnot. Naopak Moravskoslezský kraj se spíše než na obecné zásady zaměřuje právě na specifické hodnoty, kdy se nadstandardně věnuje ochraně reliktů historické kulturní krajiny (S1) a zcela nebo částečně naplňuje i všechny ostatní zásady této skupiny. Tato nastavení ochrany krajiny ale nelze považovat za komplementární, protože nemají stejný dopad, jak dokazují případy Moravskoslezského a Olomouckého kraje. Moravskoslezský kraj se v dokumentaci staví za ochranu a zachování hodnot (O1), kterou rovněž efektivně konkretizuje zásadami cílenými na specifické hodnoty (S1-S7). Oproti tomu záběr obecných zásad ochrany Olomouckého kraje je omezen tím, že ochrana konkrétních složek historické kulturní krajiny pokrývá jen jejich malou část. Nejméně jsou pak obě tematické skupiny zastoupeny v Kraji Vysočina a v Jihomoravském kraji.

V rámci zásad ochrany hodnot proti narušení záměry (O2, O3, O6, O7) je také zajímavý bližší pohled na to, jak kraje přistupují k zásadě posouzení dopadů realizace ploch pro výrobu energie z obnovitelných zdrojů na hodnoty území (O7). Aktivně prosazují zásadu Plzeňský, Ústecký a Olomoucký kraj, částečně se touto záležitostí zabývají Liberecký, Pardubický a Jihomoravský kraj. Se zaváděním této zásady se může pojit určitá zdrženlivost ze strany krajů způsobená skutečností, že legislativa a územní podklady pro vymezování ploch pro výrobu energie z obnovitelných zdrojů teprve vznikají a to je další důvod, proč tuto analýzu nelze vnímat jako exaktní komparaci dokumentací.

Krajinný ráz je předmětem živého zájmu všech dokumentací, tudíž je nelze v parametrech hodnocení v tomto příspěvku srovnávat navzájem, nicméně některé kraje věnují zásadám z této skupiny důkladnou pozornost a specifika jejich řešení budou probrána níže. Podobně frekventovaným tématem v dokumentacích je ochrana nezastavěného území. Nejvíce se vyskytuje v ZÚR Pardubického kraje, které se dotýkají všech zásad skupiny, a dále je často řešena v ZÚR Středočeského kraje, Vysočiny, Plzeňského kraje a Libereckého kraje. Překvapivě málo se tématu věnuje Jihomoravský kraj, který plně převzal jen požadavek na minimalizaci fragmentace krajiny (N5) a zásadu ochrany volné krajiny minimalizoval na prioritizaci výstavby na brownfieldech. Ochranu ZPF vztáhl pouze na vymezování ploch a koridorů. Nízká míra regulace v tomto směru je o to nečekanější, že Jihomoravským krajem prochází hned pět rozvojových os celostátního významu stanovených v PÚR, které se s výjimkou jedné osy sbíhají do Metropolitní rozvojové oblasti OB3 Brno, tlak na změny v území je zde tudíž značný.

Zbývající tři menší tematické skupiny jsou řešeny dokumentacemi v podobné intenzitě, všechny obsahují vždy jednu zásadu, které se dotýkají prakticky veškeré ZÚR. V případě skupiny prevence živelních katastrof a zmírňování změny klimatu naprosto všechny dokumentace činí kroky v oblasti zvyšování retenčních schopností krajiny a rozvoje biodiverzity (K1), Prostupnost území nejvíce reflektoval Liberecký a Pardubický kraj, nejméně byla předmětem řešení v Jihočeském a Plzeňském kraji. Na rozvoj krajiny prostřednictvím rekreace se opět nejvíce orientoval Liberecký kraj, který zásady (R1-R3) implementoval zcela, a dále byla rekreace důležitá i pro Jihočeský kraj, Pardubický kraj a Vysočinu. Naopak žádné zásady spojené s touto tematickou skupinou se nevyskytovaly v ZÚR Moravskoslezského kraje, byť je tato absence možná částečně vyvážena požadavkem na rekultivaci narušených ploch (O4) v rozvojových oblastech, osách a specifických oblastech, podobně jako v Ústeckém kraji. Zásady spojené s rekreací se také vyskytovaly jen zřídka v ZÚR Plzeňského a Olomouckého kraje.

Proměňující se preference tematických skupin zásad potvrzuje určitou vyrovnanost stavu ochrany mezi kraji, nicméně je patrné, že některé kraje se v přehledu skupinových extrémů objevovaly se zvýšenou frekvencí. Některé z krajů konzistentně projevovaly aktivní přístup v celé škále problematik, několik krajů se profilovalo ve specifických skupinách na úkor zaměření na jiné, nicméně podstatné je, že většina krajů

přijala zásady rovnoměrně napříč tematickými skupinami, byť někdy nezahrnuly všechny, které by byly logicky očekávatelné.

4.2 Vybrané praktické přístupy

Na závěr příspěvku byl za účelem názorného doplnění poněkud abstraktní problematiky sestaven souhrn neotřele formulovaných konkrétních přístupů krajských dokumentací, které mohou být praktickým příkladem aktivního začlenění ochrany historické kulturní krajiny do ZÚR.

Jak bylo zmíněno v metodologické části příspěvku, autorka vnímá jako podstatné, aby byly zásady ochrany vymezeny maximálně územně i obsahově inkluzivně, aby bylo předejito zdvojení ochrany hodnot, které jsou již chráněny díky jiným zvláštním zákonům. Proto vítá přístup krajů, které výslovně zahrnují i jinak nechráněné hodnoty, byť se tyto zásady nutně nevztahují na celé území kraje, jako je tomu v případě Ústeckého kraje, který v kapitole 5.2 v článku 197 v bodě 9 ukládá „Chránit, kultivovat a rozvíjet přírodní hodnoty i mimo rámec území se stanovenou ochranou krajiny a přírody, v územích charakterizovaných jako dynamická a harmonická krajina, dále v exponovaných koridorech podél významných vodních toků a v oblastech při významných vodních plochách“ nebo v Jihočeském kraji, který ve společných zásadách pro územně plánovací činnost a rozhodování v území v kapitolách B a C požaduje v člancích 9a a 11a: „při řešení zohlednit nejen památkově, přírodně a krajinářsky cenná území, která jsou předmětem ochrany a která se nacházejí v rozvojové oblasti nebo ose, a koordinovat řešení s podmínkami ochrany pro ně stanovenými, ale respektovat také oblastně specifické přírodní, krajinářské a kulturní hodnoty území.“ Oba výňatky se pojí s územím se zvýšenými požadavky na změny, což je klíčový předstupeň celoplošné ochrany, protože zde čelí znaky historických kulturních krajin velkému tlaku a hrozí jejich fatální narušení či zánik ještě předtím, než se stanou předmětem pozornosti nebo než jsou zdokumentovány.

Vsoučasném pojetí koncepcí ochrany hodnot je ale rovněž důležité hodnoty pečlivě a všestranně definovat. Příkladem mohou být ZÚR Plzeňského kraje, které v kapitole 6.2 k tradičně vymezeným přírodním hodnotám přidávají i několik krajinných charakteristik a v kapitole 7. v rámci popisu cílových kvalit krajin vyjmenovávají „zachované, obnovení a dotvořené části a prvky krajiny“ zahrnující konkrétní znaky krajinného rázu a specifické hodnoty spadající pod výše představené zásady S1, S2 a S7, jejichž ochranu tímto etablojí. Velmi rozvinutou ochranu kulturních hodnot pak poskytuje Karlovarský kraj v kapitole E.II v článku 3 v bodě f) a g), který kromě obvyklých památkových forem přidává i reliktu historické těžby, průmyslové činnosti a další pozůstatky utváření krajiny (S1, S5, S6). Pozoruhodným způsobem přistoupil k formulaci hodnot v kapitole E Moravskoslezský kraj, když hodnoty netřídil na přírodní, kulturní a civilizační, ale ve většině případů je pojal jako popis krajin včetně znaků krajinného rázu, podobný obvyklému obsahu kapitoly F včetně vyjmenování dotčených katastrálních území. Je otázkou, zda tato podobnost nevede spíše ke zmatení uživatelů a ve spojení se stanovením specifických krajin v následující kapitole i k informačnímu přesycení, nicméně je třeba ocenit skutečně neotřelý koncept vymezení hodnot v souvislostech různých krajinných složek, jako je tomu koneckonců v reálném světě, mimo umělou kategorizaci.

Řada dokumentací se neomezuje na protekcionářský přístup k hodnotám a neváhá vybízet k citlivému doplňování či dotváření krajinného rázu za podmínky jeho zatraktivnění (ZÚR Pardubického kraje, kapitola 2. Zpřesnění vymezení rozvojových oblastí a rozvojových os, např. článek 12, bod n); ZÚR Kraje Vysočina, kapitola 2. Zpřesnění vymezení rozvojových oblastí a rozvojových os, např. článek 11, bod g); ZÚR Jihočeského kraje, kapitola A. Stanovení priorit územního plánování, článek 3, bod n)). Kraj Vysočina jde ve své formulaci ještě dále a v specifických oblastech vybízí k „tvorbě nových hodnot“ (např. článek 60b, bod i)). Liberecký kraj, veden historickou zkušeností, přistupuje

k ochraně krajinného rázu nikoli restrikcí činností, ale naopak apelem na aktivní (tak jako ještě několikrát v tomto výčtu) správu krajiny, a to hned mezi prvními prioritami kapitoly A. v bodě P1.

V neposlední řadě mohou ZÚR prosazovat ochranu historické kulturní krajiny i díky pregnantně definovaným požadavkům na územní plánování. Například Kraj Vysočina poměrně autoritativně zasahuje do návrhu územních plánů, když v kapitole 5.1.3 Krajinné hodnoty území kraje v článku 122 požaduje „identifikovat pozitivní znaky krajinného rázu, (...) stanovit podmínky pro jejich ochranu zejména vhodným rozmištěním ploch s odlišným využitím a stanovením regulativů omezujících výšku.“ Karlovarský kraj v podmínkách kapitoly F. Stanovení cílových kvalit krajín v článku 4 ukládá územním plánům převzetí veškeré agendy této kapitoly, která se vztahuje k daným územím a rozvinutí v urbanistické koncepci a koncepci uspořádání krajiny. Může se to zdát jako redundantní samozřejmý bod, nicméně zakotvením v ZÚR se tento úkol stal závazným a vymahatelným požadavkem na územně plánovací dokumentace. Podobně i Královéhradecký kraj v kapitole e.3) Koncepce ochrany kulturních hodnot v článku 105 požaduje od samospráv ve svém obvodu podrobnější rozpracování části dokumentace, jelikož si uvědomuje zásadní přednost svého území – vysokou koncentraci kulturních památek, a usiluje o artikulaci podmínek jejich péče v územních plánech. Liberecký kraj v kapitole 6.2 Koncepce ochrany kulturních hodnot v článku Z49 dokonce ukládá „vytvářet územní podmínky pro přiměřené, významu odpovídající a šetrné využívání památkových objektů“, čímž se pokouší aktivně předcházet zcela nevhodným záměrům a díky zakotvení v ZÚR může mnohem snáze docílit jejich zamítnutí v povolovacích řízeních. Hned v navazujícím článku Z50 se újeji zaměřil na lidovou architekturu, zejména požaduje „zajistit evidenci“ a „stanovení regulativů ochrany historicky cenných lokalit s kumulací lidové architektury, které nejsou vyhlášeny za památkově chráněná území.“ Mimo území s pozitivními hodnotami se pokouší prioritně (oproti jiným nevyužitým) řešit i méně žádoucí dědictví minulosti – brownfieldy, a to v článku P7 úvodní kapitoly.

I v případě zásad nepřímé ochrany hodnot lze v dokumentacích nalézt doklady snahy o cílený rozvoj krajiny v tomto ohledu, a to například u Královéhradeckého (článek 16 úvodní kapitoly) a Moravskoslezského kraje (článek 23 kapitoly B Rozvojové oblasti a rozvojové osy), které preferují přírodě blízká protipovodňová opatření. Efektivní formulaci přinesla dokumentace Pardubického kraje v článku 137 v úkolech pro územně plánovací činnost jednoho z krajinných typů: „v návaznosti na rozvoj sídel rozvíjet plochy a linie krajinné zeleně zajišťující podmínky pro rekreaci a prostupnost krajiny a zvyšující pestrost krajiny, při tom dbát na architektonickou úroveň řešení“, čímž dokázala spojit hned několik zásad ochrany v jedno ustanovení.

5 Závěr

Příspěvek představil výsledky rozsáhlého systematického rozboru textu třinácti textových částí zásad územního rozvoje z perspektivy kulturního dědictví krajiny, jehož výsledkem byla zjištění o způsobech zapojení problematiky ochrany a rozvoje historické kulturní krajiny do struktury krajské územně plánovací dokumentace a přehled 32 zásad v sedmi tematických skupinách, kterými je ochrana prostřednictvím ZÚR v téměř celostátním srovnání prosazována. Analýza prokázala silnou orientaci ZÚR na nástroje ochrany, které nevyplývají primárně z legislativy územního plánování, a tudíž vedou k duplikaci ochrany již chráněných objektů, areálů a území. Nejčastěji uplatňované zásady se týkají podpory retenčních vlastností krajiny a mitigace změny klimatu, ochrany hodnot daného kraje, hájení nezastavěného území, zachování krajinného rázu a ochrany specifických architektonických a urbanistických hodnot a cenných přírodních a krajinářských území. Identifikované zásady byly nejčastěji vkládány do kapitol A. priority územního rozvoje kraje a E. stanovení podmínek koncepce ochrany hodnot.

Z komparace výskytu zásad ve všech třinácti hodnocených ZÚR vyplynulo, že

více než dvě třetiny krajů uplatňují alespoň částečně téměř tři čtvrtiny zásad, tudíž většina krajinu registruje jako problém k řešení. Nejvíce zásad ochrany naplňovala dokumentace Libereckého kraje, která převahu těchto principů aplikovala v rámci kapitol A a E, které se zpravidla týkají celé plochy kraje, čímž přispívají k větší působnosti zásad. Cílem příspěvku ovšem nebylo hodnocení zpracování krajských dokumentací, jelikož každý kraj má jako samospráva přirozeně možnost vlastního přístupu ke správě svého území. Nelze konstatovat, že by dokumentace obsahující nejvyšší počet zásad zároveň představovala nejlepší řešení ochrany historické kulturní krajiny. Jiné ZÚR s menším množstvím zásad vztažených ke krajině mohou opatření formulovat v širším územním i tematickém kontextu, a tudíž mohou v některých oblastech docílit efektivnější ochrany. V neposlední řadě je rovněž třeba říci, že znění zásad negarantuje skutečné zachování znaků historických krajinných struktur, záleží na tom, zda je jsou schopni projektanti respektovat a orgány veřejné správy uplatňovat. Součástí příspěvku jsou proto i ukázky textů, které prokazují praktické možnosti využití ZÚR v rámci zkoumaného tématu. Obecně lze nicméně říci, že vyšší četnost výskytu zásad a jejich větší naplnění jejich obsahového i územního rozsahu může přispět k důslednější ochraně krajiny.

Literatura

- BAŠE, Miroslav (2006). Sídla a stavby na venkově. Praha: ČVUT, Fakulta architektury. ISBN 978-80-01-03390-6.
- DUJKA, Vladimír a DUJKA, Jiří (2018). Možnosti přístupu k řešení krajiny v územním plánu. In: KRAJINA V ÚZEMNÍM PLÁNOVÁNÍ 21. STOLETÍ. Sborník z konference AUÚP ČR, Mikulov 12.–13. 4. 2018. 1. vydání. Brno: Ústav územního rozvoje, s. 55–60. ISBN 978-80-87318-70-6. [online]. [3.8.2025]. Dostupné z: <http://www.urbanismus.cz/publikace>
- KUČA, Karel, Jiří, KUPKA, Ivan, VOREL a Simona, VONDRÁČKOVÁ (2022). Metodika identifikace a klasifikace území s krajinnými hodnotami. 2022. Fakulta stavební Českého vysokého učení technického.
- KUPKA, Jiří a Ivan, VOREL (2017). Analýza historické krajinné struktury na krajské úrovni. tzbinfo [online]. [3.8.2025]. Dostupné z: <https://stavba.tzb-info.cz/hruba-stavba/16604-analyza-historicke-krajinne-struktury-na-krajske-urovni>
- MAIER, Karel, Petr SKLENÍČKA, Ivan VOREL, NOVOTNÝ, Vojtěch, FRANKE, Daniel a WRANOVÁ, Alena (2014). Metodická pomůcka pro pořizování a zpracování zásad územního rozvoje v kontextu Evropské úmluvy o krajině. 2014. Fakulta životního prostředí, Česká zemědělská univerzita v Praze.
- MAREČEK, Jiří (2002). Možnost rekreačního využití příměstské krajiny. Zahrada, park, krajina. XII.(4), 26–29. ISSN 1211-1678.
- SALZMANN, Klára, GOGOLÁK, Ivan a GRASSE, Lukáš (2020). Krajina Blovic. Urbanismus a územní rozvoj. XXIII.(4), 22–33. ISSN 1212-0855. [online]. [4.8.2025]. Dostupné z: <https://www.uur.cz/media/3azawgnh/05-krajinablo.pdf>
- ŠVECOVÁ, Simona (2012). Možnosti využití územně plánovací činnosti k zajištění dostatečné ochrany krajiny jako kulturní identity naší země. In: HOLUBEC, Pavel. Perspektivy území: udržitelné vazby, střety, rozvoj. Praha: Nakladatelství ČVUT v Praze, s. 115–125. ISBN 978-80-01-05124-5.
- VONDRÁČKOVÁ, Simona (2019). Znaky individuality krajiny a jejich využití v územním plánování [online]. Praha. České vysoké učení technické v Praze, Fakulta stavební, Katedra urbanismu a územního plánování. Školitel doc. Ing. arch. Ivan Vorel, CSc. [3.8.2025]. Dostupné z: <https://dspace.cvut.cz/handle/10467/82146>
- VOŽENÍLKOVÁ, Eva (2018). Ochrana krajiny v územním plánu. In: Krajina v územním plánování 21. století. Sborník z konference AUÚP ČR, Mikulov 12.–13. 4. 2018. 1. vydání. Brno: Ústav územního rozvoje, s. 45–50. ISBN 978-80-87318-70-6. [online]. [3.8.2025]. Dostupné z: <http://www.urbanismus.cz/publikace>
- Ministerstvo pro místní rozvoj (2024). Politika územního rozvoje České republiky. Úplné znění závazné od 1. 3. 2024. [online]. [23.3.2025]. Dostupné z: <https://mmr.gov.cz/cs/ministerstvo/stavebni-pravo/koncepcie-a-strategie/politika-uzemniho-rozvoje-ceske-republiky/navrh-aktualizace-c-7-politiky-uzemniho-rozvoje-ce>
- Středočeský kraj (2024). Zásady územního rozvoje Středočeského kraje. Úplné znění po vydání 1., 2., 3., 6., 7., 10., 11. a 8. aktualizace. [online]. [23.3.2025]. Dostupné z: <https://gis.kr-stredocesky.cz/docs/reg/?dir=%DAZEMN%CD%20PL%C1NOV%C1N%CD%20NA%20DAROVNI%20KRAJE/Z%C1SADY%20%DAZEMN%CDHO%20ROZVOJE%20SK>
- Jihočeský kraj (2024). Zásady územního rozvoje Jihočeského kraje ve znění 1., 2., 3., 4a., 5., 6., 7., 8., 9., 11. a 13. aktualizace a rozsudku 1 As 15/2006 – 85 Nejvyššího správního soudu. Úplné znění. [online]. [23.3.2025]. Dostupné z: <https://geoportal.kraj-jihocesky.gov.cz/portal/uzemni-planovani/jihocesky-kraj/zasady-uzemniho-rozvoje-jihoceskeho-kraje>
- Plzeňský kraj (2023). Zásady územního rozvoje Plzeňského kraje. Úplné znění po vydání aktualizací č. 1, 2, 3 a 4. [online]. [23.3.2025]. Dostupné z: <https://>

- geoportal.plzensky-kraj.cz/portal/zasady-uzemniho-rozvoje
- Karlovarský kraj (2018). Úplné znění Zásad územního rozvoje Karlovarského kraje po vydání Aktualizace č. 1. [online]. [23.3.2025]. Dostupné z: <https://www.kr-karlovarsky.cz/temata/rozvoj-regionu-uzemni-planovani/uzemni-planovani/dokumentace-kraje>
- Ústecký kraj (2024). Zásady územního rozvoje Ústeckého kraje. Úplné znění. Po vydání 1., 2., 3., 4., 5., 7. a 8. aktualizace. [online]. [23.3.2025]. Dostupné z: <https://www.kr-ustecky.cz/uroven-krajska/ds-96497/archiv=0>
- Liberecký kraj (2024). Zásady územního rozvoje Libereckého kraje po aktualizaci č. 1 a 2. [online]. [23.3.2025]. Dostupné z: <https://www.kraj-lbc.cz/urad/odbory/odbor-uzemniho-planovani-a-stavebniho-radu/oddeleni/oddeleni-uzemniho-planovani/dokumenty-uzemniho-planovani/zasady-uzemniho-rozvoje-libereckeho-kraje>
- Královéhradecký kraj (2023). Zásady územního rozvoje Královéhradeckého kraje. Úplné znění. Po vydání Aktualizací č. 1, 2, 3, 4 a 5. [online]. [23.3.2025]. Dostupné z: <https://www.khk.cz/oblasti/uzemni-planovani/zasady-uzemniho-rozvoje-kraje-zur/aktualizace>
- Pardubický kraj (2024). Zásady územního rozvoje Pardubického kraje. Úplné znění. Po vydání Aktualizací č. 1, 2, 3 a 4. [online]. [23.3.2025]. Dostupné z: <https://www.pardubickykraj.cz/uzemni-planovani>
- Kraj Vysočina (2021). Zásady územního rozvoje Kraje Vysočina. Úplné znění po vydání aktualizací č. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 a rozsudku Krajského soudu v Brně č.j.: 64 A 1/2017-118 z 13. 4. 2017. [online]. [23.3.2025]. Dostupné z: <https://pupo.kr-vysocina.cz/up/kraj>
- Jihomoravský kraj (2024). Zásady územního rozvoje Jihomoravského kraje ve znění Aktualizací č. 1, 2, 3a a 3b (úplné znění). [online]. [23.3.2025]. Dostupné z: <https://www.jmk.cz/content/30032>
- Olomoucký kraj (2022). Zásady územního rozvoje Olomouckého kraje. Úplné znění po aktualizaci č. 3. [online]. [23.3.2025]. Dostupné z: https://www.dataplan.info/img_upload/7bdb1584e3b8a53d337518d988763f8d/zur_olk_uz_po_akt3.pdf
- Zlínský kraj (2022). Zásady územního rozvoje Zlínského kraje po vydání aktualizace č. 4. [online]. [23.3.2025]. Dostupné z: <https://zlinskykraj.cz/schvalena-ucinna>
- Moravskoslezský kraj (2024). Zásady územního rozvoje Moravskoslezského kraje. Úplné znění. Po vydání Aktualizací č. 1, 2a, 2b, 3, 4, 5, 6, 7, 8a a 8b. [online]. [23.3.2025]. Dostupné z: https://geoportal.msk.cz/Public/ZasadyUzemnihoRozvoje/A8b/Texty/UZ/ZUR_UZ_A1_2a_2b_3_4_5_6_7_8a_8b.pdf
- ČESKO (2006). Zákon 183/2006 Sb. o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon). In: Sbírka zákonů, Česká republika. 2006, částka 63, s. 2226 – 2290.

Informace o autorce

Ing. arch. Magdalena Baramová
Fakulta stavební ČVUT v Praze, Katedra urbanismu a územního plánování
magdalena.baramova@fsv.cvut.cz